

ŠOLA.

Glasilo Goriških učiteljev.

Izhaja v zvezkih po 25 kr. — Dopise sprejema V. Černic, učitelj v Št. Petru pri Gorici; — naročnino pa Tom. Jug, naduč. v Solkanu.

O basnih kot berilnih kosih in spisovnih vajah v ljudskih šolah.

Priprosta oblika, v kateri vidimo basen, so dajale in dajajo povod, da je mislijo nekateri prav primerno berilo za otroke v ljudskih šolah. Zato se ne zadovoljujejo samo z Ezopovimi basnimi, tudi sami si basni izmišljujejo, večkrat tudi, kakor bomo videli, še ne gledé na to ali so govoreče ali delujoče živali namenu primerne ali ne. Največ pa se v takošnih basnih verjetnost žali. Da bi bile basni vsled svoje priproste oblike, pa tudi zato, ker v njih živali govore — v čemer je nekaj poetičnega, — pripravno berilo otrokom, ne more se tajiti. Še več. Večina basni je nekako komičnega značaja. N. pr.: Opica, ki v leva želodke luča; jež ki izpodriva in je naposled izpodrinil lisico; lisica, ki krokarja opehari in mu sir pojé, kojega je uže imel v kljuiu; žaba, ki se napihuje, dokler norica — ne pokne; lev, ki svojim lovskim tovarišem s tehtnimi razlogi deleže, katere so si uže prisvajali, odreče; lakomni pes, ki po dozdevnem mesnem kosu poželjivo hlastne, in pri tem še svoj kos izgubi; in pa še le kuhinjska posoda: kotel, lonce, ponve, kozice in stara okorna peč, ki se zavrté in plešejo, da je kaj itd., vse te podobe in burke morajo imeti za nežno mladino nekov mik. Toda kako? Ali so basni v ta namen izmišljene? Samo zato, da služijo v kratek čas? Ne, zarad nauka, ki ga pojasnjujejo, in ta je večinoma iz npravstva. Komična oblika v bas-

nih — komična z namenom ali ne, to ne gre tu razpravljati — je le sredstvo, pomoček, nauk je namen. Kedar pa paziš v šoli, ko se basni bero in razpravljajo, videl boš, da se mladina za dejanja v njih zanima, ne pa za nauk, kojega uže tako ne umeje in je njenemu umu še nedohoden. Pripeti se pa tudi, da učitelj pri nekaterih basnih ravno to doseže, česar ne more hoteti, ako ne uči pravšnosti krivice. Primeri basen v „Začetnici“ za ljudske šole: „Lisica in kroker“. Krokerja — domišljivega telebana da je kaj — lisica s prilizovanjem opehari, in mu sir pojé. Moralo bi biti v otroški naravi vse narobe, ko bi se otrokom krivična lisica ne priljubila, ki je prišla na tako zvit način do okusnega koščeka. Vse pa, kar priljubljenec govori in dela, nam je ljubo, dobro; sosebno v otroški dobi, ko veliko ne razločujemo. Osmešeni in oškodovani kroker se otrokom ne more prikupiti. In pa prilizovanje! Mladina se iz te basni uči, da se s prilizovanjem korist doseže. In to učimo v šoli? Če pa ne vé kaj je prilizovanje, kako se ima učitelj vesti, kako jej to dopovedati? Mari naj bi molčal. — Jež lisico po krivem izpodrine in zapodi iz lisičjega stanovišča. Otrokom je znano, da je lisica zvita žival; tem večja jim je ježeva zmaga. Kako se jim mora jež — goljuf — prikupiti, da je najzvitejšo žival speljal na led. Prav, ali ne, po tem pač ne praša. (Ve se, da je lisica kot najzvitejša žival tukaj na nepravem mestu).

Č. bralec mi bo morda hvaležen, da mu saj nektere reči v spomin pokličem, da-si mu nič novega ne povem v naslednjem, kar se mi pa potrebno dozdeva tukaj.

Basen je izmišljena, kratka povest, v katerej večidel živali delujejo in govoré, in v katerej se kak nravstven nauk ali kaka skušnja pojasnjuje. Nekdajci, kterim je po modrih izreku predstvo, da v ničemer ne store ni premalo ni preveč — bodisi gledé poezije, kiparstva, malerije itd. so svoje basni s čudno govorsko ekonomijo ustvarili. Posuemovalcem naših in bližjih časov se to ni hotelo posrečiti. Izmišljati po danih zgledih je kaj lahko; težeje je, ostati takraj potrebnih mej. Pri nekdejcih je vse prozorno, priprosto; pri novejih je stvar kalna. Toraj, če bi basni za ljudsko šolo predlagal, glasoval bi za Ezopove, nikakor pa za one, v ka-

terih se domišljija košati; še najmanj za one, v katerih se stare (kolikor moči nravne) po neumnem daljšajo. V vseh starejih basnih nahajamo po njih notranjem stiku verjetne dogodke. Verjetnost pa je potrebna vsemu, kar pišemo in govorimo; drugače se mu vera odreka.

Kako je pa to pri nekaterih novejih izmišljevalcih basni? Nekateri mislijo, da so plodoviti, ako svoje basni prav dolgo razpletejo. Basen pa ima po svoji naravi biti kratka; kajti ni varno se muditi pri dogodku, ki je izmišljen. To so menda nekajci dobro čutili. Zato bi pa tudi večino Slomšekovih in drugih izmišljenih basni novejih časov (saj za ljudsko šolo) ne predlagal; tudi zato ne, ker se v njih nekaterim živalim lastnosti pripisujejo, ki se njihovemu značaju ne prilegajo.

Vsacemu človeku je namreč znano, da so živali v basni koj razumljivi reprezentantje raznih nagonov in zmožnosti, kojim se ne morejo izneveriti. Preveč v oči bije kot neverjetno, ako se denimo najzvitejša žival, lisica, neumnemu ježu prevariti da. Izjemno, se pač lahko zgodi, da se tudi najzvitejši človek ogoljufá; tacih slučajev utegne biti več. A to so izjeme. Toda jež in lisica sta v basni sredstva; dejanje je poglavitna stvar. Prav trdiš, ki se izgovarjaš; toda ne zameri, tvoja basen mi je neverjetna. Komaj si morem misliti, da je lisica pustila ježa do sebe. Kaj tacega se ne godi ni v resničnem živalstvu ni v basenskem. V neki novi basnici v „Začetnici“ prosi mačka sinico, ki je ravno odpela na drevesu, naj z drevesa zleti k njej itd. To je pač prenerodno! Nemara je mačka krinko imela, in še tedaj se ni mogla potajiti. Toda ne! Mačka vabi k sebi sinico brez krinke. Ni menda otroka, ki bi to bedalijo verjel. Imamo drugo v tem enako basen, v kateri volk zaprto kozico prosi, naj mu odpré; ali volk p o s n e m a s t a r k e nenavzoče glas. Evo, stvar mi je takoj verjetna.

Živali v basnih so koj razumljivi reprezentantje nagonov, zmožnosti in značajev. Živali pomenjajo ljudi; samo da so one svojim prirojenim nagonom itd. zmerom zveste, ti pa ne vselej. Volk je in ostane v vseh okolišjih požrešen in hudoben, lisica zvita, pav ošaben in domišljiv. Iz tega stališča so one basni (ako ostalim tirjatvam zadostujejo) naj-

bolje, v katerih delujejo in govoré najbolj znane živali, in ki se med sabo najbolj razločujejo. Da bralec ali poslušalec basni te s pridom sliši ali bere, treba, da one raprezentante dobro pozna, to je, da vé, da je n. pr. lev močan, pogumen, velikosrčen; volk požrešen, samsvoj, nevošljiv itd. Vsak vidi, da je basen po svojem bistvu neka alegorija; in ta, pravi neki veščak, mora biti prozorna kakor steklena hiša. Zaradi tega basni, ako je jasna, na konci pritaknena nauka še treba ni; najmanje pa po več naukov, akoprav so si sorodni.

Ta vvodček, čegar predmet ni čisto nič novega, bodi v moj namen zadosti, ki je, da pokažem, kako varčni in modri da imamo biti v uporabi basni v berilih za ljudske šole; da pokažem, da je večina njih, ki je vidimo v teh berilih, mladini ali gledé notranjega stika ali namena neprimerna; da pokažem, kako da učimo z basnijo ponevedoma napake v šoli, da tratimo čas itd.

Berilo je neko duševno zrcalo v šoli. Res je, učitelj je sam šola v nekem zmislu, ravno tako, kakor je neki državni poglavar dejal: „Jaz sem država“, in to saj v tem, da je učitelj sredinotočje vsemu vzgojevalnemu pouku. On daje šolskim pomočkom pomen in življenje se svojo besedo, ljubeznijo, potrpežljivostjo, ponižnostjo, sploh z vsemi tako zvanimi „malimi čednostmi“, pa tudi z očmi, rokami, glasom in z vsem ustopom. Ali pripomočki (učila) — in tem prištevam v prvi vrsti berilo — imajo biti rabljivi in primerni učitelju in pred vsem mladini, katero pred seboj ima. Marsikaj, n. pr. zvežena metrična palica bi se dala prezreti v šoli, a ne sostavek, ako ni primeren.

Da svojo nalogo, resnici na liubo, rešim, naj začnem z berilcem, zvanim: „Začetnica in prvo berilo za ljudske šole“, ter nadaljujem s Slomšekom in drugimi.

a) Krokari in lisica.

V tem berilci nabajamo basen: „Krokari in lisica“. Ta basen spada med stare. To pa nič ne dé; jemljem jo, kakoršno nahajam v tej knjigi.

Krokari ukrade sir, sede na drevo, in ga misli užiti.

Krokari! Beseda: vran, ki isto ptico pomenja, ni tako lokalna, da bi tudi v berilu ne zaslužila mesta. Slomšek, ki ima isto, kakor bomo videli, bolje povedano basen, rabi to

besedo. Vrhu tega zaznamenuje stvar bolj določno vsled barve, nego krokar vsled glasú. Barva se vidi vselej, vidi žival živo ali namalano, glasú pa ne slišiš vselej. Toda: vran ali krokar.

Nadalje: „Ukrade sir“ ali pa bolj natanko: krokar (ptica, ki je malo večja od goloba), ukrade sir.

Sir (hlebec)! To je pač nekam preveč za krokarja. Jaz menim, da bi bilo primerniše: „kos sira, ali sira“. Domišljija vidi kos večji ali manjši, samo da ni hlebec, ki, naj je še tako majhen, v nobeni razmeri ne stoji z razmeroma šibko ptico. Da more krokar sè sirom v kljunu zleteti na drevo, to ni verjetno! Umetnijski prav bi bilo, ko bi se bilo koj iz početka povedalo, da je krokar sir (recte: kos sira) v kljunu imel, ker je to karakteristično za vse naslednje.

Lisica, to vidé, rada bi ukradeni sir imela. Lisica, to vidé! Ta nemarna slučajnost je mislecu nestrpna. Zakaj je bila lisica ondi? Ali ni najti vzroka? Pri La Fontaine-u privabi lisico vonj sira; pri Slomšku lisica pod drevesom čepi. To je saj nekaj, akoprav obojno še ne zadostuje. Nič ne moti iluzije več nego nepovabljen in nepotreben prišlec bodisi v drámi ali pripovedi v občé. Nemara bi se bolje podalo: Lisica, ki je pod drevesom na rop prežala, zagleda krokarja sè sirom.....

Rada bi ukradeni sir imela.

Ukradeni! Nepotreben pristavek. La Fontaine ga nima. Če je krokar sir ukradel, nima se za kaj pritožiti, da mu ga je lisica izmaknila; marveč naj bi se sramoval, da je sir ukradel, nego da ga je lisica prevarila. „Rada bi imela. Da izrazimo strast in bor v lisici, to je vikšo stopinjo zaželenja, ne manjka besed v slovenščini.

Ali kako ga dobiti? Dalje premišljuje in reče..... Kedor lisičjo naravo pozna, ta vé, da je lisica tudi v svojih odlokih hitra, in da se jej dolgočasni: „ali kako ga dobiti? Dalje premišljuje in reče“ malo prilega. Pri La Fontaine-u lisica brez ovinkov začne se sladkati vranu. Med tem dolgim premišljevanjem bil bi krokar kos sira uže použil. Komaj je verjetno, da je bila lisica toliko trapasta. Mislimo si požrešno in lačno žival, ki jo naša basen lisico imenuje, ki želeče svoje oči v bogatega ali neum

nega krokerja vpira, in sline cedi po siru; ki je uže lovce in pse ogoljufala, kako neroden mečkač se nam pač mora zdeti tukaj se svojim dolgim premišljevanjem!

Slavni Tschudi piše o lisiči: „Ker ima lisica vsestranski talent in izvrstno sestavljeno telo, zato je in ostane tudi izmed vseh svodobnih živali najzmožnejša. Zato so je nek dajci odločili v basni prvo rolo“.

Prekrasni ptiček!

La Fontaine ima: „Kako si mi lep!“ Slomšek: „Oj prelep si ti, vran!“ To je druga. Za 6—7 letne otroke je „krasen“ previsoka beseda. Francoz ne hvali ne perje ni očes, ampak koj začne: „ko bi se tvoje petje vjemalo s perjem, bil bi...“

Krokerja to razveseli, ves radosten je.

Nepotrebno ponavljanje, preobilica besed za kratko misel. Lahko bi stalo: „Ta pohvala krokerja silno razveseli.“

A sir mu pade iz kljuna, in z vito lisica ga zgrabi in požré.

Požré! Ves hlebec naenkrat? Aj, aj! Požré ima pojem naglosti. Pri La Fontaine-u se lisica zažene na padli sir, in si privošči še čas, da krokerju nekaj grenkih pové. Slomšek vse to kaj lepo izrazuje: „Vran se zadere, sir mu pa iz kljuna lisiči v gobec pade“. Izvrstno, podoba je popolna in naravna!

Kroker se je žalosten sramoval in zletel. Premalo! Vrhu tega še: „se je žalosten sramoval“, prekošato! Kedor se sramuje, je tudi žalosten. K večemu moglo bi stati: „Krokerja je sram, in žalosten zleti“.

Pazi pa tudi: V vsem sostavku vlada praesens historicum in nedesledni „se je žalosten sramoval in zletel“ moti zeló na konci.

Toliko o izdelavi: Poglejmo nekoliko v notrino:

Krokar ukrade sir. Prvo hudodelstvo. Lisica se ukradenega polasti. Drugo. Krokar je neumen domišljivec, in se da s pohvalo v škodo zapeljati. Lisica se prilizuje, in s tem svoj namen doseže, to je, po zvijači zmago dobi.

Evo, to je vsa culica, ki naj rahlo mladino osreči! Mladina zvè v šoli, da se s prilizovanjem (kaj pa je to?) namen doseže. Kako smo previdni!

Gotovo je, da se je zvita lisica mladini prikupila ne pa krokar. (Res je sicer, da je v tej basni sir ukradel; ali vrhu tega, da je škodo trpel, da še tako veliko sramoto uživa na mestu sira, to vendar preveč žali). Pri La Fontaine-u je lisica kaj duhovita — celo v porogu!

Ker ima biti basen v resnici podučna, vzgojevalna, kje je v naši basni li iskrica vzgoje? Izpridenost je!

b) **M o d r a m i š k a.**

M o d r a! Lehkomiseljna, avšasta, itd. miška, to bi se jej prilagalo. Sicer ne vem, kaj bi si imel misliti pri tem naslovu; vsekakor pa se ne vjema z izidom. Ako hoče biti ironičnega pomena, ni na pravem mestu. Da si naslov ni jedilni list, vendar, menim, ne sme biti v popolnem nasprotju z vsebino; marveč ima nekako biti to, kar je v muziki znamenje za „ton“.

„Miška iz luknje prileze in zagleda nastavljeno past. Oho! je djala — vidiš jo past! Zviti ljudje dve deščici nastavijo itd. in na posled: Pa miši smo modrejše kakor ljudje.“ Zviti ljudje! Moder, zvit, itd. to so pojmov besede, ki so otrokom še nedohodni; izvlasti v tej dobi. Prilogi so abstraktnega značaja, bodimo ž njimi kaj bolj varčni.“

Pa miši smo modrejše kakor ljudje!

Smešen in celo zoprni izklic, ker žali resnico in človeški čut. Zal nauk podajemo mladini o sebi in o njej! Vem, da govori tukaj modriha; ali pa tudi mladina to vé? Marveč potrdil bi jo uže naslov v navidezni resničnosti mišjih besed, ko bi jej bil pojem modrosti jasen.

Me dobro poznamo take zvijače.

Presplošen in neresničen stavek! In pa zopet zvijače!

Ne boste me ujeli, ne!

Koliko zagotavljanj, koliko nepotrebnih besed! Tako blebetanje pač nikamor ne kaže, in to gotovo najmanje v šoli.

Lop! past zagrmi.

Past zagrmi! Saj past ni kako velikansko poslopje, ki razvalivši se, zagrmi. Za miško je utegnil biti padec pasti grmenje, ali za-me ne, in ta onomato poetična beseda se po nikakem ne vjema z malo pastjo. Učinek mora biti primeren vzroku tudi v metafori, kakor v znanem stihu:

Furchtbar mit Donneregepolter entrollte der tückische Marmor.“

Nauk: „Kedor nevarnost ljubi, pogubi se. Kedo ljubi nevarnost? Ne bati se, in ljubiti, je dvoje; toraj naravno: Kedor se nevarnosti ne boji, itd.

Vsa ta basen, ako jo bolj natanko pogledamo, je bolj smešnici podobna nego basni, celo miškin pogin je nekoliko komičen, in vse se tukaj z resnostjo konečnega stavka ne vjema. Čemu pa je treba tudi vseh teh basenskih neverjetnosti za tako neresničen stavek? Ali manjka takošnih zgledov v obsegu skušenj iz življenja kakor ta. En zgledček:

„Tonče pride do graščakovega ribnika, ki je bil z ledom pokrit. Nekoliko postoji in gleda vanj. Tončetov oče, ki so blizo delali, uganejo sinovo misel, ter zakličejo: „Tonče, nikar mi ne hodi na led; tu pa tam je tenak, in utegnili bi se pod teboj udreti.“ — Tonče pa ne da bi se za te besede kaj zmenil; marveč, ko se mu zdi, da ga oče ne vidijo, zažene se brž in z vso močjo po ledu. Ali, ojoj! Led se naenkrat pod njim udere, Tonče zavpije z žalostnim glasom in predno morejo oče priti na pomoč, v vodi zgine. Kedo more dopovedati očetovo žalost? Mrtvega izvlečejo „Toneta iz vode“.

Nauk: „Kedor se nevarnosti ne boji, ta se pogubi“.

Katera povest more biti bolj naravna in namenu primerniša za otroke? Tu ni besed: moder, zvit; tu ne grmi nikakošna past, tu te nobena miška ne zasramuje, in sè zvijačnikom pita; tu ni nikakošnega dolgočasnega aparata. In kakov vtis mora učiniti še le Tončetova smrt na otroke! Gotovo stokrat večjega nego ga more učiniti miškin pogin, ki ga spremljajo neverjetni ali za mladež komični okoliši. Toraj večkrat še ni treba nekaterih basenskih burk, ki je nahamo v večini v novejših časih izmišljenih basnih. Praktično življenje ima dosti zgledov.

c.) Vrabec in konj.

Vsebina: Vrabec konja, ki je pri polnih jaslih, prosi nekaj ovs. Konj mu prošnjo koj dovoli. Ko nastane vročina, in ž njo pridejo muhe in obadi, ki konja nevsmiljeno nadlegujejo, spravi se hvaležni vrabec nad nje, pobira in lovi jih, da, kakor basen sklepa:

Nikdar ni konj to leto zbadan bil.

O prehvaležnega vrabca! Kako zastonj se je trudil, in kako aritmetično točno je izmeril trudapolno dokazovanje svoje hvaležnosti za to leto, in nič več! Toda naj bo!

Ta basen sama na sebi nič ni kaj jasna. Iz konteksta ni razvideti prav do dna, ali je ta vrabec iz hvaležnosti istemu dobrotljivemu kouju muhe in obade lovil, ali pa hoče basen pojasniti resnico, da so ptice kot mrčesojedne živali koristne, in da se ima ž njimi dobro ravnati. Toda ne, saj pravi basen: „to leto nikdar konj ni bil zbadan“. Toraj hvaležnost! A basen je in ostane pri vsem tem gledé namena malo jasna. Kako drugačna je basen: „Lev in hvaležna miš.“ Ta ujetemu levu vrvi pregloje, in ga tako iz hvaležnosti reši. Kaka podoba! Mala, slaba miš najmočnejšo žival iz hvaležnosti reši. Stvar ima velikansko razmero, do cela je jasna, in me vrhu vsega vsled notranje verjetnosti in posebnosti močno zanima. Vrhu vsega pa mi še polni domišljijo. V vrveh tičeči lev! Zares jako zanimljiva slika. Toda ostanimo pri hvaležnosti.

Vsak vé, da je vrabec znikavt tudi v basenskem obsegu. Glej, Slomšekovo basen: „Vrabeljni in kos“. Bürgerjev: „Der gefangene Spatz“, itd. Vrabec je pregnan zvito-repec, in bil bi gotovo zadnji, ki bi prosil, kjer si lahko sam vzame. V basnih in enakih sestavkih, v katerih ima vrabec tako rolo, risa se ko hudoben požeruh in besedljivec, ko danguba in zasmehun. Lahkoživec, kakoršen je vrabec, ni kaj zmožen hvaležnosti, ki izvira ali iz vrojenega čuta, ali je pa sad premišljujočega duha, ki zna, hoče in more prejete dobrote ocenjati in povračati. Tudi se svadljivi vrabec ne vjemlje z mirnim bratovstvom, ki mu je ta basen prepisuje. Živali pa morajo ohraniti oni značaj, ki jim je enkrat odločen. Oglejmo si vrabčjo hvaležnost.

Hvaležnost mora biti požrtvovalna. Miš išče rujovečega leva po gozdu, podaje se v očitne nevarnosti, vsa polna hvaležnega čuta samo da dobrotnika reši, ali mu kako pomore. Kaj pa vrabec? Mastiti se, da je kaj, da-si brani konja sitnim nadlegam. Taki dokazi hvaležnosti so pač kaj lahki in ceni!

Če je ta basen uže malojasna odraslemu človeku v tem,

kar bi imela izraziti (in baš to je basni glavni nalog) česa bi se mogli otroci te dobe naučiti iz nje? Imam 6, 7 tudi 8 letne otroke pred sabo. Pojem hvaležnosti pa je za take otroke previsok, saj je jako soroden najplemenitejšemu čutu človeškemu, ki mu pravimo: ljubezen! Naj mi bode dovoljeno razločevati hvaležnost kot duševno potrebo brez postranskih pričakovanj od navadne praktične uhvatke v življenji, ki ni nič ko „metier“, kateri nese, in ki ima nekoliko vsebine v italijanskem: „Chi dona ben vende“ in v onem znanem: „Do ut des“.

Tudi tukaj bi bilo hvaležnosti zgledov na stotine iz praktičnega življenja. Čemu še nerodno izmišljene basni?

d) *Ž a b a i n v o l.*

Ta basen razpravlja stavek: „Napuh spravlja v nesrečo“.

To je vse res; ali zopet je to napaka bolj odraslih ljudi. Pokaj bi pa razpravljali napake onim, ki jih še ne poznajo in ne morejo še imeti? Ta basen je tudi bolj komičnega značaja, in marsikdaj sem videl učenca za smeh napenjati se v klopi kakor žaba, ter prašati svojih součencev, ali je uže velik kakor vol. Torej ne da bi bil učitelj kaj koristnega dognal; še le nepokoj, smeh in raztresenost je prouzročil z basnijo.

Žaba je... želela njemn (volu) enaka biti.

Ne, žabina neumnost mi je predebela, da bi jej mogel verjeti.

Žaba volu enaka! To, to se pravi iz muh delati slone. Kje je notranja vrjetnost? Če je pa žaba tako grozno neumna, nam ne more ni v poduk ni v svarilo služiti. Res je sicer, da žaba kako pokveko na umu pomenja, in tacih ni malo, posebno dan danes, ki hote nadkriľjati veleume. Ali verjetnost (in njo Ciceron in Kvintilijan posebno poudarjata) je potreben pogoj izvlasti v izmišljeninah. Zares koncesij je uže premnogo v basnih; pa da bi imeli zarad njih tudi um zatajevati, to je vendar preveč.

Ali sem tolikšna, kolikoršen je vol? „Nisine!“ odgovoré (tovarišice-žabe). Čudim se, kako da niso žabe planile na očividno norico, ali da niso vsaj v koru zakvakala, da bi jo bile oglušile.

In pri vseh teh notranjih neverjetnostih se mora basen mladiui takoj prikupiti; a ne zaradi nauka, ki je jedro, ampak zaradi obleke, zaradi komičnega napihovanja. Da se tukaj tega, ker basen namerava, ne nauči učenec, otrok, to je belodano. Kako more priti otrok od fizičnega žabinega popoka, do človeške nesreče; od fizičnega napihovanja do (duševnega) napuha? Hotel bi videti učitelja, ki bi le hotel take stvari, take prehode učiti v šoli, kjer sedé otroci prve šolske dobe.

Tacih prehodov pa ni treba, ako iz življenja kaj poveš. Vendar vse to ni dobi primerno. Človek je prinesel sè sabo seme dobrih lastnosti, temu semenu prilivajmo, nje gojimo ko žlahtne rastlinice v otroku, da postanejo mogočno orožje za izvrševanje lepih čednosti. Pečajmo se s tem, kar nahajamo v mladem človeku uže pripravljeno. Otrok je dober, gojimo dobroto v njem; on ljubi dom, gojimo v njem domoljubje; on ima veselje do lepih činov, ljubi zmagovalca, gojimo velikosrčnost; otrok je odprtosrčen, gojimo odkritost. Proč v tej dobi s priliznenimi lisicami, z izdajalci, proč z mačkami in takimi napak raprezentanti!

e) L a k o m n i p e s .

P e s d o b i l j e k o s m e s a ,

Ž n j i m č r e z v o d o s e p o d a .

Zakaj črez vodo? Ali je meso ukradel? Ne, dobil je je. Tedaj? Na ta tedaj se ne ve zakaj.

I n u ž e h l a s t n e g a u z e t i

G a u z e t i ! T a n e d o l o č n i k j e t u k a j n a p a k a !

P a o d p a d e m u m e s ó ,

O n o t u d ' j e z g i n i l o .

Ta basen je po svoji vsebini kaj lepa. Nauk bi se jej glasil: „Kedor hoče preveč imeti, izgubi še to, kar ima“; ali pa. „Kedor veliko obskoči, malo obroči“. Italijan pravi: Chi molto abbraccia, nulla stringe.

Ker je basen v vezanej besedi, zato naj še to pritaknem. Takim kakor vsem pesmam se pristuje neka samocsebnost, in ker sme se basenski pesnik posluževati dveh koncesij, to je sploh basenske in druge, ki je v obče pesnikom dovoljena, more in mora napraviti umotvor, kakoršnih so več ali manj dovršili: Ariost, La Fontaine, Pfeffel, Gleim

itd. Ker so pa tudi basni pripovedovalnega plemena, ne moremo v njih trpeti nobenega preskoka.

„Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando? smemo se tudi tukaj nadejati.

V gorenji basni tega ne vidimo, in od kacega umotvora ni v njej ni duha ni sluha. Neko klenketanje je. V pesnih se večkrat ne more vse povedati, kar je potrebno, sosebnost pa ne v kratki basni. Le v dovršenem umotvoru se pesnik poslužuje kolikor moči po umetnostih danih mu pripomočkov. Ali tudi v tem slučaju se pridružijo večkrat misli, ki bi v goli basni ne bile potrebne, in te storé, da je otroku pesniška basen malo jasna, akoprav se je v tej obliki lože na pamet nauči. Na pamet? Izgubljen trud in čas. Ker smo uže pri basnih v vezani besedi, naj primeroma pristavim umotvor, v katerem takoj zapazimo samoobsebnost, neprisiljen izraz, lahkoto, prijetnost in sploh vse, kar bi utegnilo otrokom prikupiti se. Poglejmo!

f) Moč in pravica.

Odšli z oroslanom so nekdej na lov
Tovariši osel pa kozel in vol.

Jelena vlové, ga koj oderó,
Svoje si ga vsak pa po svoje nato.

V o l :

„Ugodna je sreča, pogodbo sem čul,
Četrt mi ne uide, hopsa, ju ju!“

K o z e l :

„Jaz z drugo četrtjo pogostil se bom,
Namazano brado ponese na dom.“

O s e l :

„In če je pravica, meni pa gré
Štrtina ko vama, juhé, juhé!“

Poslušal, smehljaje se, lev je vse to,
Pa dvigne koj taco, ančeš, da jih bo.

Potem se odreže: „Lepa je ta!

Če hočete norca, iščite si ga.“

„O buče prismojene, vrabije glavé,
Jaz takim bedakom se smejem v zobé!“

„Jaz sodim, zdaj čujte, tako govorim :
Štrtino tu prvo kot lovec vdobim“;
„In druga, in druga“ — zdaj lev zareži —
„In druga je moja, ker kralj sem zveri“;
„Sledeča pa leva pogumnega bo,
Kdor hoče pa štrto, naj — pride po njo!“
Zgoljfani pobesi vol gobec na to,
Tud oslu in kozlu zdaj kine uhó,
Molče jo potegnejo, smolo dobé —
Namazana brada, jù, hopsa, juhé!

Ali ni ta basen umotvorček? In vendar bi je ne predlagal za otroke. Kaj ima otrok od take basni, naj se je tudi na pamet nauči? Nič; ker je ne umé. O levu velja to, kar bom spodaj opomnil; pravica pa je za otroka previsok pojem. Kje je pa korist? Lev zanašaje se na svojo moč, prelomi pogodbo; z navideznimi dokazi se roga svojim lovskim tovarišem, in jim deleže odreče, ki jim gredó. Še dobro, da otrokom pojem pravice ni še dohoden; drugače bi si to, kar se izjemno godi po svetu, za pravilo jemali. Levova moč in čast ki mu jo morajo druge živali izkazati, je oslepé, da se jim lev tem bolj dopada. Hudodelnik se jim je priljubil, hudodelstvo se jim je nekako omilelo. To je ves sad od sicer dovršenega umotvora, ki pa sam na sebi temu ni kriv ne škodljiv, marveč koristen, ako smo ga odločili v berilo odraslim čitateljem, ne pa otrokom.

g) Levin opica.

Vsebina: Zverina je pod drevesom shod (semenj! pravi basen v Slomšekovi zbirki in v berilih) imela. Lev je miren sedel v sredi. Opica, objestna kakor je, začne z drevesa želodke v leva metati. Lev jo najprej ostro in zapovedovalno pogleda; ker pa opica le še draži, lev tako močno zarujove, da se zemja strese in opica z veje na tla pade. Lev jo zaseže s tacami. Kaj bo? Vse gleda. Naposled lev opico izpusti, velikodušno rekoč: „Nisi vredna, da bi te raztrgal.“

Ne bodem se pri izvornikovih napakah mudil; poudarim naj le njegova nauka: „Abotno je mogočne dražiti“ in „lepo

je za mogočne nad revami se ne maščevati.“ Kedo so otrokom mogočneži? Iz česa imajo pojem o mogočnežih? Iz lastne skušnje? Ne! Iz zgodovine? Tudi ne! Otroci ne poznajo še dostojanstev in razločkov v toliki meri, da bi jim bila mogočnost jasna. Tedaj je po vsem napačno, predstavljati jim neznana bistva. Še več. Lev in opica sta po večem delu mladini neznani živali. Da je lev najmočnejša in najpogumniša žival, tega ne vedó; da je opica poskočna dražljivka, tudi to jim ni znano.

Onadva stavka bi se dala veliko bolj zdatno pojasniti s kako povestjo, kjer človek, n. pr. z veliko fizično močjo obdarjen, svojega nagajilca v pest dobi pa mu škode ne povrne se škodo, ampak ga velikodušno izpusti in mu prizanesse. Tacih zgodeb je vse polno. Loži je namreč prehod od fizične človeške moči na etično vrednost, nego od leva do mogočnega in velikodušnega človeka itd.

h) Sekira in dreveje.

V tej basni razpravljen stavek: „Noben zvonanji sovražnik, naj še tako mogočen bo, nam ne more škodovati, ako mu mi sami toporišča, to je priložnosti, ne damo“, je v mnogih slučajih neresničen. Ali ni mnogo nezasuženih nesreč, samosilnih dejanj? Toraj je oni stavek omejen in ne more imeti čisto splošne veljave.

Pazi nadalje: Basni, v katerih govoré ali pa celo delujejo nežive stvari, se manj prilegajo mladini, ker zahtevamo gotovo preveč, ako stvari, ki še glasu nimajo, govoré in delujejo.

i) Pajek in muha.

(v vel. Slomšekovem berilu).

Ta obširna basen kaže najbolje vse napake, ki je basen le more imeti.

Vsebina: Pajek prepreže cesto. Muha pribrni, pojezi se nad pajkom in ga ošteje. Modri (!) pajek se izgovarja s tem, da ga je modri stvarnik naučil mreže prestí. Muha pajka poprosi, naj ji kak moder nauk dá, in on založivši si usta, ji ne le enega privošči, marveč mnogo več jih ji da; „da mora vsakdo modro glavo in žlatno srce imeti; da mora modro hoditi in vedeti, kamo stopa; da bolj varno se komu zdi, bolj se ima varovati.“ Naposled še: „Toraj vbogaj

me, in varno letaj; pomisli poprej, ko se vsedeš. Moje mreže so noroglavskim letavkam, moje zanjke, bedakom nastavljene; moja preja je samo neumnežem napravljena“.

Vrlo! Pajek v svojo škodo svari muho! Pač, redka ne-sebičnost tolovaja, ki v zasedi preži!

Toda nadalje. Muha se zahvali; ali kaj, ko se jej kakor vsem lehkoživcem godi, modre nauke brž pozabi. Zopet prileti, urno se suka in smuka, dokler se v mrežo ne vlovi. Isti pajek mrežo potegne, muha se jezi. Pajek pa muho davéi in mori (v izvorniku ji kosti podrobi!) pové ji: „Saj sem te učil, pa me nisi hotela ubogati.“ Pajek muho obsodi in požre!

Vsa ta basen zavzema 37 (reci: sedem in trideset) celih vrst velike osmerke. Kako neopravičena obširnost! Koliko naukov, ki še nimajo med seboj nobenega stika! Kako more mladež vse to prebaviti? Toda poglejmo bolj natanko:

Pajek je po svoji naravi pravi zasednik in krvoločnež. Ali ne preži po risovo, ne zaganja se kakor bistrovid na svoj rop? Ne vem, kako mi je, gujusi se mi, ko me farizejec poučuje in k dobremu napeljuje; tako se mi gabijo nauki v basnih, in naj so te čegaver koli, Ezopove ali Slomšekove, iz požrešnih in krviželečih ust. Nemara to zato, ker je vse to naravno.

Muha pravi: „Kdo ti je rekel pot sè svojo nesrečno mrežo zaveščati? (ima stati: „zaveščati)“.

Nesrečno! Ako uže ve, da je mreža nesrečna, pokaj pa še dalje praša modrosti v tem, in zakaj jo pajek pozneje tako skrbljivo svari pred svojo mrežo?

„Ceste morajo biti proste, in ravnih potov nimaš pravice zapletati“, de muha kaj učeno. Kje se je pa postav naučila? Čudim se, da ni še dotičnih paragrafov navela.

Pajek se kaj modro odreže: „Stvarnik me je naučil mreže prestí“. Jezna muha pa takoj prepereže, in ga naukov poprosi. Pajek si založi usta, ter jame prav ko 80 leten očanec; samo da so njegovi nauki pretirani iz devete dežele. Celih 16 vrstic je naukov! Ko se „napridiga“, posvari jo:

„Varuj se moje mreže!“ Kaka nesebičnost; škoda le, da so vsi ti nauki tukaj v nebó vpijoča protislovja.

Muha se zavzame: „Take pridege (!) pa - še ni sem čula (!) Kako naivno!

Pajek se pa kaj imenitno in tehtno odreže: „Nauke pa samo poslušati in hvaliti ni dovolj, potreba jih je tudi dopolniti“.

Vse lepo in res; ali iz pajkovih ust to slišati je kaj čudno. Lehkomišeljna muha pa vse pozabi, in se naposled vlovi.

Pajek pa muhi kosti podrobi (!), obsodi jo in požré.

Kak požrešen sodnik! Prava podoba je Saturna, ki je svoje otroke pogoltnil. Prav ognjusao je to, pa tudi nepotrebno. Kako se vjemljati modrost in krvoločnost v istem pajku?

Vse je v tej basni nenaravno, nauki premnogoteri; tudi se, kakor sem dejal, malo stikajo: „Kedor hoče modro živeti, mora modro glavo in žlahtno srce imeti.“ Žlahtno srce! Čemu to tukaj?

Nauk se mora iz basni razvideti; ali baš zanj se otroci ne brigajo. Nekaterih naukov pa jim je vendar le treba. Dajmo jim je, toda v drugi obliki, če so ji primerni. Dvomim jako, da bi tudi mladini bil pajek tak, kakor ga basen slika. Neki modrijan pravi: „Nikogar izmed nas ni toliko filozofa, da bi se mogel misliti namesto otrok“.

Dolga basen, če je uže bila potrebna, dala bi se nemara tako-le stisniti:

„Pajek je pridno svojo mrežo predel; kar muha pribrni in jame pajku očitati, da ji je pot zavešil. Pajek pa izpregovori, rekoč: „Nič se ne spotikaj na mojo mrežo, ki jo predem, kakor me je stvarnik naučil; marveč pazi, da se ji izogneš. To ti bo bolje. Muha izprevidi resnico teh besed, zahvali se pajku, in se poslovi. Nedolgo potem zopet prileti; ali pozabila je uže bila na dane nauke. Nepremišljena se suka in smuka, dokler se naposled v pajkovo mrežo ne ulovi in v nji konec stori.

To je zadosti, basen je kolikor moči popolna. Pokaj mučiti mladino h krati z dolgimi in mnogimi nauki? Soseb-

no, če jih še ne more umeti, in ki bi, ako bi bili jim umevni, naravnost bili škodljivi in vznemirjajoči?

Prim.: „Bolj varno ko se ti zdi, bolj se varuj“ in: „Več ko se ti obeča, manj se zanašaj!“*)

Ali ne sejemo s tem za zdaj nepotrebne in nevzmirjajoče sume v mlada srca? Zato, da hočemo mladini priskrbeti negotovo srečno prihodnost, grenimo ji gotovo srečno sedajnost. In pa: kedo je mladini bedak, kedo moder? To mora pa uže vedeti, ako hoče umeti n. pr. to: „Modri se nesreče varuje, bedak brezi skrbi stopa“.

Kar isti modrijan o neprimernosti zemljepisnega in zgodovinskega nauka v tej dobi govori, velja po večjem delu tudi tukaj. On pravi: „Lakko je otrokom besede: kralj, kraljestvo, država, zmaga, punt, zakon v usta polagati, toda ko pojde zato, da se s temi besedami jasni pojmi zedinijo, bo treba še dolgega pota“.

k) Sraka in pavovo prje.

(V vel. Slomšekovem berilu in v drugih).

Vsebina je dovolj znana. Pazi pa: Pav je na deželi malo znana ptica; toda dan danes se mladini pav lahko namalan pokaže (kar ni bilo v časih, ko je Slomšek pisal).

„Pavi svojo lastnino spoznajo, ptujki posojeno prje izpulijo itd.“

Svojo latnino? Posojeno? Saj si je bila sraka pavovega prja nabrala. Po katerem pravu je njih lastnina? Kedo je sraki prje posodil? To ne stoji v basni, saj tako ne.

„Srako začno črteti (črtiti).“

To je nekoliko preveč za otroke.

Zdaj sledi cela rajda naukov, ki so nekoliko iz trte izviti: „Oblači se pametno (kaj je to za mladino?) po svojem stanu... Ne posnemaj šege, ktera tebi ne gre. Šege! Tudi tukaj bo učitelju dolge poti treba, da otrokom to pojasni.“

„Ošabnost zaničevanje prinaša“. Zopet

*) „Več ko se ti obeča, manj se zanašaj.“ To je nevarno za mlado srce, in hudobno je vero, zanesljivost itd. v njem omajati. Tudi se to lahko v šoli pomaščuje, da otrok učitelju, če kaj obljubi, več ne verjame.

dve besedi, katerim je za mladino neznan in previsok pojem.

„Le ponižno pohlevščino vse rado ima“. Ponižna pohlevščina (!!) Preveč še s kruhom ni dobro, pravi stara prislovica. Prepohlevni je rad zvit potuhnjenec, ki se svojo ponižno pohlevščino le svoje napake ali saj svoje hudobno srce zakriva. Le odkrito in moško po vodilu: „Prav delaj ne boj se nikogar“. Preponižnost pa marsikedaj še praktična ni. Italijan pravi: „Chi agnello si fa, il lupo lo mangia“. (Če se janca delaš, pojé te volk) in temu naj dostavim: volk pa malo hvale ve, ko ovco pojé.

Kako pa, ko bi vsi ti nauki še ne bili v basni. Dоследno se ž njo vjema le sledeče:

„Prevzetija se povsod spotika,
In sramota se za njo pomika“.

l) Lisjak in grozdje.

Ta basen je preznana, da bi nje vsebino tukaj navajal; saj je njeno jedro prišlo v prislovico. Tu jo imamo z neko skušnjo, ne pa z uravstvenim stavkom. Skušnje stavek bi se glasil: „Marsikedo zaničuje to, česar doseči ne more“.

To utegne biti otrokom jasno, in ta je menda ena izmed basenske manjšine, ki se priporoča bodisi po lahki vsebini, priprostosti, preglednosti. Priporoča jo tudi komični značaj. Mislimo si lisico, ki lazi okoli vinske trte, skaka in se spenja. Vse je zastonj; grozdje je previsoko. Mislimo si posmehovanje bližnjih ptic, in lisico zapazivšo ptic veselost, ko prav po lisičeje vsklikne: „Grozdje je za me še prekislo, nečem ga.“

Tukaj ni izraza, ki bi otrokom bil neznan, ni pojma previsokega; vse je primerno.

Te baže bi bila tudi basen:

m) Mlada koza in volk.

Tudi tukaj je komičnega dovolj, kar se otrokom takoj prikupiti mora. Starka gre na pašo, in zapove kozici, da nima nikomur vrat odpirati. Komaj odide, prikrade se volk, potrka na vrata in z glasom stare koze zakliče: „Odpri mi vrata!“ Ali kozica spomni se povelja svoje matere, in zagledavši volka reče: „Le pojdi, poznam te itd.“

Tu je vse naravno, in tudi nauk: „Kedor nauke svojih starišev uboga, ne tepe ga nadloga“, je lahko umeven otrokom.

n) Mačka in sinica.

(Tudi v Začetnici.)

Mačka: „Kako si pela prelepó,
Da skače srcé mi živó!
Prileti semkaj dolu k meni
In jedrca si v kljunček deni.“

Vsè je nenaravno! Kedaj je imela mačka veselje do ptičjega petja? Ta zalezovalka se prav nič ne vjema s tem, kar se ji v teh vrsticah prepisuje.

Da skače srce mi živo!

Srce skače — je prenos. Bodimo v prvem razredu s prenosi kaj varčni, ker jih otroci ne občutujejo. Kako lestvo občutov in pojmov mora človek prehajati, da mu je naposled zadnji konec brez mudilnega prehajanja takoj umeven, to je prenos.

Smešno je vabilo: „Prileti semkaj...“

Mačka se svojimi očmi in gobcem vabi sinico z drevesa. To je pač toliko, kakor bi zasedni razbojnik z napreženo puško klical bežečega popotnika: „Bogme, kaj bežiš! Tvoja mošnja je polna lepega denarja. Kako se mi dopada. Počakaj, če si lačen, poživim te“. Kedo bi kaj tacega verjel? In vendar je analogija naši basni (!) Kako zna stara prejšnja basen izogniti se! Volk starkin glas posnema, to mu je bilo mogoče, ker ga kozica še ne vidi. Kako smešno in nerodno je, da kar očitno, sè svojo podobo, z mačjim svojim glasom, vabi tukaj mačka sinico! Verjemi, kedor more. Ugovor: „To se ve da ne; ali kaj pa ti take basni izmišljuješ!“

Da je tudi siničin odgovor v štirih vrsticah nenaraven, umeje se samo ob sebi. Čujmo to široko razvaljeno besedovanje:

Sinica: „Ti zvita si, to davno vem
Pri tebi zobati ne smem;
V zelenem gozdku jaz prebivam,
V svobodi jedrca uživam“.

„Ne iščimo skrajnosti, ki se dotikavajo“. Kakošen pa mora biti nauk te basni? Kak razloček med basnijo: „Mlada koza in volk“, in to, iz katere se človek ne more učiti ničesar; ker tega, kar moram po vseh okoliščih uže tako

vedeti, ni po nikakem treba učiti se še-le. Nenaravnost preveč v oči bije, da bi ji šel blizu. Vem, da me mislec umeje.

o) M u h e.

Te so v neki krčmi, kjer so ravno rajali, prav dobro živele, pile in jedle, kar rade, pod stropom skakale in poslušale godce. Vsa ta dobrota jim pa še ni bila zadosti. Še več hoté imeti. Nekatero spuste se na gladka tla, pomandrane so; druge hajdi nad kupico, upijanijo in vtopé se itd., vsaka po svoje. Toda vse store žalosten konec.

Nauk: „Tako se ljudem godi, katerim nikoli zadosti ni.“

Ta basen bi bila, ako nekatere besede popraviš, izmed Slomšekovih ena najboljih za otroke, zato pa, ker je nauk jasen in enojin

Naj tu sklenem s pregledovanjem basni in dostavim, da večina njih so na novo izmišljene in ki je rabimo v šoli, po zunanji prikazni več ali manj pomanjkljive. Tu manjka potreben okoliš ali prehod; tam ima žival lastnosti, ki se ji ne prilegajo; tu je preveč besed, ki slabè in motijo misel; tam vlada neprimernost v izrazu; tu nerazmerje in tedaj neverjetnost; tam je basen preobširna in otročja, pa tudi nenaravna itd.

To bi bilo eno, kar večine naših na novo izmišljenih basni za rabo v šoli ne priporoča, in to sem menda dokazal. O ostalem naj ob kratkem tu spodaj govorim.

Vsakoršno berilo mora biti osnovano s pogledom na one, katerim je namenjeno, in to pred vsem gledé vsebine, saj je ta menda poglavna stvar, oblika je le pesoda.

Basni, ker so priproste, se otrokom dopadajo; a to, kakor smo videli, samo zarad svoje posebne prikazni in kratkočasnega značaja. Otroku, kateremu vse živi v naravi, so živali govoreče gotovo zanimive; drug svet se mu ž njimi odpira, ki mora zanj imeti poctičen mik; zanimiva so mu njih dejanja, saj so tako kratkočasna! Ali otroci se veselé ravno tega, kar je v basni sredstvo. Basen je pa poučevalnega plemena, in živali pomenjajo ljudi. Otrək uživa lupino, jedro se mu pa umika.

Toda basni niso v šolska berila vpletene zaradi izmiš-

ljene kratkočasne povesti, one stojé v njih zarad nauka; saj stojé nauki na konci in celo v njih. Zazdeva se mi toraj, da dajejo ljudskošolskih beril sestavljavci basnim zato predstvo, ker se v njih nauki nahajajo v tako primerni in prijetni obliki, in tu menim stare, nikakor pa ne na novo izmišljenih, ki po večjem delu šepajo. Druzega povoda ne vidim. Kakor smo videli, mogle bi se nekatere resnice in manjša vodila življenja, denimo korist pokorščine, (ne še iz etičnega stališča) predočevati z manjšimi težavami in žrtvami sè zgledi resničnimi ali v ta namen izmišljenimi iz življenja. Tonče, ki očeta ni ubogal, in je žalostno utonil, predočuje žalostni sad nepokorščine veliko točneje in lože, nego bi to utegnila učiniti žival v analogičnem slučaju, n. pr. ko bi bila mlada koza povelje svoje matere prelomila in volku vrata odprla, kateri bi jo bil, to se ve, raztrgal in požrl. Kajti to so gole besede in prazne sanje, ako se slepimo z vero, da si otroci mislijo v živalih ljudi, v živalskih dejanjih, človeška dejanja, in da morejo obrniti kaj iz njih na-se in na življenje. Tacih prehodov si ne morem misliti v tej dobi, ko domišljija izvršuje še svojo mogočno čarobno oblast; saj še nekatera dejanja v basni se ne prilegajo človeku. Prim.: žabino napihovanje; sir v ustih, in potreba da ta pade, ako bi hotela zapeti in se s petjem smešiti. Otrok vidi napihujočo se žabo; človek ako bi sir v ustih imel, vzel bi ga v roke, ako bi imel zapeti. Kateremu zdravemu in tatvine želečemu človeku bi palo na um, zaganjati se in plesati pod vinsko trto, naj je še tako visoka, ter bi jo v pričo družih zasmehovalcev tako rekoč z dolgim nosom — colle trombe in sacco — potegnil sè zanj abotno opazko: „Grozdje je še prekislo, nečem ga?“ Za onega, ki mu je prehod od živali lahek do analogije, pomenja to res, kar ima pomenjati; otroku je menda to toliko, kakoršno vidi v basni.

Še več. Videli smo n. pr. v basni „krokar in lisica“, „moč in pravica“, (da zmaga prekanjena lisica s prilizovanjem!), lev sè svojo fizično močjo krati pravico in se s krivico okoristi. Oba se morata, ona sè svojo zvitostjo in ta sè svojo močjo in oba sè srečnim izidom, priljubiti otrokom, ki ne morejo še vsled ne še razvitega uma razločevati pravičnosti od krivice.

Nekatere basni (na novo izmišljene) so pa naravnost nespodobne. Prim.: „Star lisjak in mlada kokoš.“ Nespodobno, da ne rečem kaj več. S kratka: Absolutna večina basni so vsled filozofičnega svojega jedra, vsled svojega namena primerne le oni človeški dobi, ko je um uže saj toliko razvit, da mu je vsa stvar dohodna.

Absolutna večina basni ni za nežne otroke; ali saj omejil in otesnil bi zeló njih rabo v berilih za ljudsko šolo; sosebno pa proč z onimi v vezani besedi, katerim manjka pesniški „epit“, pa tudi z onimi, ki so ali slabo predstavljene ali še slabše izmišljene. Vzemimo več zgledov iz življenja!

Sestavljanje šolskih beril pa je težje, kakor bi si kedo mislil, ker zahteva zraven zdravih pojmov, prave vzgoje tudi to, čemur se pravi okus.

Stare grške basni se odlikujejo z neko priprostostjo v obliki ali prikazni kakor vsi proizvodi starogrških umetnosti. Skrajnosti niso bile v okusu tega naroda. Vse je mirno in veliko na kipih in malbah, tako tudi v besedskih proizvodih. Večkrat je imela stara Grška umetnika in modrijana v eni osebi, če ne pa, upljljal je oni na tega v izraževalni metodi. Tako tudi v basni, v kateri se skriva ali javlja kaka visoka resnica ali katero koristno vodilo.

Ko pa modrujemo z otroci, hočemo govoriti z umom, ki se v človeku najtežje in najpozneje razvije in ki je neka sestavljenina vseh zmožnosti. To je takó, kakor bi kedo trkal na vrata, in bi zahteval, da se mu odpró, ko še nikogar ni doma.

„Ako bi otroci“ — tako pravi neki modrijan — „umeli že um, ne bi trebalo vzgojevati je....“ Pred dobo uma ne moremo še imeti pojmov o npravstvu in družabnih razmerah. Besed, ki to pomenjajo, gre v tem času zdrževati se, da jim otroci ne podnašajo krivih pojmov, ki se potem prav težko ali celo ne dajo odstraniti. Na otroke naj upliva čustveni svet, ki ga obdaja.... o npravstvu si le sanjave pojme ustvarjajo.

Kmetovalstvo.

Vvod.

Zemljo obdelovati u m n o, to je z vsemi sredstvi novejih iznajdeb, to uči kmetijstveni nauk, ki mora zanimati ne le delalnega kmeta, ampak tudi vsacega gospodarja zemljišč in onega, ki dotična dela vodi. Ta veda, sosebnost dandanes, ko se čedaljebolj pokazuje, da se državino blagostanje opira pred vsem na dobro kmetijstvo, sega globoko v društvene interese. Če se verozakon tiče duše, tiče se kmetijstvo telesa, to je njegove vspešnosti, in mnogo ostalih ved mora biti v plemenitem zmislu pripomočno podrejenih kmetijstvenim smotrom: čitanje, pisanje, številjenje, kemija, mehanika, fizika, botanika itd. Države, v katerih rožlja orožje, morejo sloveti zarad šuma, toda srečne zato niso. Le one, v katerih je dospelo kmetijstvo do zaslužene časti, smejo se, ako se še ostali blagi pogoji v njih uresničujejo, srečne imenovati; kajti ono je kakor morje, ki oddaja svoj element na vse strani. Umnost v obdelovanji zemlje je večkrat to, kar je za njo vreme, podnebje itd.

Komur je pojem „ljudska šola“ do cela jasen, ta mora biti prepričan, da se tak nauk ne sme pogrešati v njej. Te šole obiskovalcev večina (na deželi) ostane doma, in se vrne k motiki in plugu; le malo jih pride med rokodelce in obrtnike.

Omenjenja vredno utegnili bi biti morda pri tem tudi to, da se s kmetijskim naukom v ljudski šoli učitelj in šola nekako prikupita občinstvu videčemu, da se je stansko njegovo znanje v nauk povzdignilo, in da se med gospodo spoštuje. To je tudi en faktor vrhu koristnosti, in šola sme po pošteni poti vse uporabiti, da se v mnenji ljudstva čedalje bolj povzdigne.

V sledečih vreticah smo poskusili podati učitelju za dotični nauk potrebnega gradiva, predpisanega v tem po „Učnih načrtih“ od l' 1878. Za obširna razpravljanja ni tukaj prostora; stvar pa utegne v teh malih okvirjih za ljudsko šolo zadostovati. Gotovo je kateri izmed učiteljev izurjen strokovnjak, denimo v vinoreji, ribstvu, čebelarstvu, sviloreji itd. Na noge! Zrno do zrno pogača; kajiti knjižice v teh strokah služeče ljudski šoli še nimamo. Naša „Šola“ bo rada prinašala take koristne sestavke.

1. §. Zemlja in njene sestavine. *)

Zemlja, ki jo kmet obdeluje, je svet, na katerem rastejo različne: žito, trava, drevje. Ona je obdelovalna. Ako primerjamo ta ali oni svet, vidimo, da se razločuje zemlja uže po barvi; toraj je tudi razna, potem namreč, česar ima več ali manj v sebi. Zemlja se proti dela iz drugih stvari, in ni skoz in skoz ena, ampak zložena je. Glavni njeni deli so rudniški in organski.

*) Iz kemije je treba tukaj učencu toliko podati, da mu bode pouk koristen:

Zemlja in njeno ozračje je iz prvin zložena celota. Vse stvari, ki niso prvine, se morejo kemijsko razkrojiti, to je, se morejo razdeliti kemično v take obstojne dele, ki so stvarnem, iz katerih so se odločile, popolnem neenake. Če kos polena prežagaš, dobodeš dva dela, ki s tem nista izpremenila svojih lastnosti: oba kosa sta namreč še lesena. Če pa poleno sožgeš, izpremeniš je s tem v stvari, ki niso več lesene in kemik pravi, da se pri gorenji kislec večidel zedini z vogelcem, in to daje vogelno kislino, katera odpuhti; tudi se kislec zedini z vodencem v vodo, katera se v vročini v sopar izpremeni in odpuhti. Kar ostane na ognjišči, imenujemo pepel, ki ima prstena in solnata tela. Ako iz sklenice nekoliko vode odliješ, je oboje, kar je je ostalo v posodi in kar je je odlite, voda, in nič se ni v njej izpremenilo. Kemik pa zna vodo v dva plina, vodenelec in kislec razkrojiti, katerih ni jeden nima več vodnih lastnosti. On pa zna iz teh dveh plinov zopet vodo napraviti. Eno se imenuje kemično ločenje, drugo kemično spajanje. Stvar se imenuje kemična spojina, tako dobljeni deli pa kemične sestavine. Stvari obstoje iz prvin. Prvine imenujemo toraj ona tela, katerih v razna tela razkrojiti ne moremo, in takih je dosle znanih 64. Med temi so najbolj znane rude: zlato, platina, srebro, živo srebro, baker ali kotlovina, železo, svinec, kositar, cinek, apnenec, kalijum, natrijum, — nerude ali nekovine: kislec, vodenelec, ogljenec, kremenec, žveplo, fosfor, itd.

Prvine se nahajajo v zelo neenakih množinah, ter so večidel med sabo vzajemno zvezane ali spojene. One in njihove spojine delajo ono neskončno mnogovrstnost, ki jo vidimo v stvareh, okoli nas.

Kemična spojina ni zmes ali mešanina. Mešanje je tako jedjenje tel, da dobimo enakšno reč, katera vendar lastnosti sotel kaže. Z vodo mešano vino ima slaj vina in nekaj vinske moči. Zmes (deuimo ogelj in kreda) izpoznamo uže sè samim ocesom ali pa saj s povečalnim steklom. Ako kolikor mogoče fino zmeljemo in zmešamo ogelj in kreda, bode vendar uže golo oko razločilo kredne praške od ogeljnih; v vodi bo plavalo zmijeto oglje na površji, kreda pojde na dno. V zmesi obdrži vsaka stvar svoje lastnosti.

Zemlja od svoje zemeljske tvarine ne izgubi najmanje trohice.

Rudnina je n. pr. kamen. Kamen je trd, ne raste, ne cvete, ne donaša sadú; on se ne giblje, in ne živi kakor živali in rastline. Vreme, zrak in voda pa delajo, da razpada, ali se izpreminja v zemljo.

Podloga sedanji zemlji bile so velike kamenine. Rudnine niso vedno enake ostale, nad njimi je rahla zemlja, ki je razpadeno skalovje dotične kamenine.

Stvari zgoré, zginejo, strohné itd.; ali s tem se niso uničile. Prvine, ki so se odločile, se zopet zedinjajo in pokazujejo. —

Kaj je plin? — Kaj je mehanično delenje? — Kaj kemično ločenje in kaj kemično spajanje? — Kaj so prvine? — Imenuj nekatere prvine, ki so ti znane iz domače rabe! (Zlato srebro, železo, baker, svinec, kositar, žveplo). Ta tela se ne morejo drobiti ali kemično razkrojiti.

Te prvine vidiš; so pa druge, ki jih okó ne občuti: kislec, vodeneč, itd. Imenuj nekatere kovine! Te se razločujejo po barvi, gostoti ali teži.

Kislec se ne vidi, ali druga tela okisa. V zraku ga je v 23 delih. On ogenj živi, in tleča goba ali trska v njem s plamenom gori. Kislec, katerega živali po dihanji dobivajo, je nepogrešljiv.

Vodeneč je zraku podoben, pa blizu 14 krat ložji od njega. Ako mu ogenj približaš, se koj sprime s kislecem v zraku, in v poku se vname.

Dušec je plin brez barve in brez duha. V samem čistem dušči vgasne koj vsako goreče telo, živali se v njem hitro zadušé. (Zato se mu pravi dušec). Zrak je zmes štirih petin dušča in ene petine kisleca. V straniščih je dušec zedinjen z vodencem, in ta spojina se imenuje amonijak, ki v nos zbada.

Ogljenec je ena najmenitnejših prvin, kaže se v jako različnih oblikah z jako različnimi lastnostimi. Demant je najčistejši ogljenec. Vse rastline imajo v sebi ogljenca. (Rastlinski ogelj). V živalih je (živalski ogelj). V kosteh ga je (koščeni ogelj). Tudi črni in rujavi premog, šota, so ogljevnate tvarine.

Žveplo se nahaja tu in tam na zemlji, v ognjenih gorah, v rumenjaku, sočivji in v nekaterih rudah. (Žveplenice, vžigalni klinčki, žveplanje trt).

Fosfor. Najčistejši je brez barve, prozoren, mehak kot vosk in se da z nožem rezati. Hrani se v vodi, ker se drugače koj vname. Fosfor je velik dobrotnik, ker se rabi za užigalne klinčke. (Na konci lesenih klinčkov je fosfor, pod njim pa žveplo. Kadar klinček drgnemo, se fosfor vname in žveplo ž njim, tako se klinček vname).

Kalijum. V pepelu nekaterih rastlin je zvezan s kislecem. Podoben je svincu, pa je ložji in mehkeji. Ako košček kalijuma na vodo vržeš, pleše po vodi, pobira kislec, in pokajoč zgori.

Pa tudi rastline vsahnejo, in iz mnogih vzrokov njeni ostanki spadajo zopet k zemlji. Med temi ostanki so tudi oni živalskih bister.

Kaj je rudnina? — Kaj rastlina? — V čem se razločujeta? — Zakaj se rudnina ne more imenovati rastlina? — Rastlina dobiva živež in raste. Kaj je razpadanje? — Ko razpada kaka stvar, se ta manjša; tudi izgine očem, toda njeni deli se ne uničijo.

Rastlina more se rediti, in hrano dobiva iz zemlje in iz zraka. Po čem iz zemlje? — Kako iz zraka? —

Natrijum je bled in še lažji od kalijuma, in se dobi iz pepela primorskih rastlin. Tudi v kuhinjski soli je. S kislecem zvezan je natron ali soda.

Važnost kuhinjske soli! Ali je kuhinjska sol prvina? — Pripravljata se iz morske vode. V gorah je vledena in z drugimi teli zmešana.

Apnenec. Gore (nekatero) so apno zedinjeno z ogljenokislino. Po vsej zemlji nahajamo apno, tudi v živalskih kosteh, ki je apnenec s kislecem. Apno z žveplokislino stori gips (mavec).

Apneni kamen se žgá, to je, ogljenokislina se odganja.

Kakošno je živo apno? — Čemu služi? — Katere so njegove lastnosti? —

Kremenec. Kresilni kamen, sosebo pa gorski vledenec, je čista kremenina, to je: kremenec zedinjen s kislecem. Tudi drugo bolj trdo kamenje in skalovje obstaja iz kremenine. Steklo obstaja iz kremenine zvezane z natronom. —

To utegne biti za ljudsko šolo zadosti gledé kemije. Ako se učitelj pri razlaganju kovin nekoliko pomudi, ne bode mu nikdo zameril, kajti poglavna faktorja v kmetovalstvu posebnem so zemlja in rastline.

Gledé rastlin: pogled na korenine, deblo, perje. Rastline srkajo po koreninah rodovitne snovi iz zemlje, in pijejo po perji ogljeno kislino iz zraka. Solnce razkraja te živeže, iz katerih vodenec in sosebo ogljenec obdržé, in kislec, kolikor je obilnega, odrivajo. Zato rastline dihajo po dnevu kislec, po noči ogljenokislino.

Čemu služijo korenike? — Da rastlina stoji v zemlji, in da dobiva potrebni živež. — Čemu je perje? — Kakšno je ono po barvi, po podobi? — Zgornja in spodnja stran! Deli debela! Sadunosno drevje. Češnja, kruška, jablan, itd. Drevje za stavbe! —

Ne samo rastline, ampak tudi živali jemljejo svojo hrano iz zraka, po dihanju v pljuča.

Zemlja je podloga vsemu kmetijstvu. Njo (razne zemljine) poznati, je velike važnosti.

Razen kremenca, apnenca in ilovice nahajamo v zemlji še n. pr.: mavec, fosforovo in solitrovo kislno apno, kali, natron, sol, železo, mangan....

Organski ostanki (rastlinski in živalski) postanjo zemlja. Ta prst ali zemlja se imenuje šprstenina, je temne barve in malo zvezna, prav rahla in podobna gobi. Sprstenina ni povsod enaka, tu je več, tam manj. Ona zvezno zemljo rahljá in razgreva. Zemljine, največ iz rudninskih delov, dobivajo po ujej toraj vlažnost, gorkoto in zrak, brez katerega se razne snovi v zemlji ne morejo razkrojiti. Preveč pa je ne sme biti v zemlji, ker postane ta preveč vlažna, toraj slaba. Tudi kislá sprstenina, ki se nahaja v močvirnih egah, je rastlinam škodljiva. Odtegotanje vode, požiganje in pridno obdelovanje služi v tem.

Zemlja je tako ostala na svojem mestu, ali je nanesena od drugod.

Kako je postala obdelovalna zemlja? — Iz česa? — Kaj je prst? — Ali je prevlažna zemlja dobra? — Kaj je močvir? — (Kos zemljišča, v katerem moča prevaguje).

Iz mnogih delov obstaja obdelovalna zemlja; poglobitni so pa trije: kremenec, apnenec in ilovica.

Kremenca je na svetu največ, in je v majhni meri tudi zložni del vseh rastlin. Čist je droben in oster, brez okusa in duha. Navadno je zrnast, in v najpopolnejšoj obliki je imenovan lehkí pesek; debelozrnat in v večjij množimi se imenuje: „šuta, grušec“. Pesek, sam, daje nerodovitno zemljo, ki vode ne drži, in se hitro osuši. Po njem je zemlja vroča. A skoro zmerom je pridruženo kremenecu nekoliko ilovice, apna in železnega okisanca.

Apnenec. Mnogo je apnenih zemljišč, saj nekoliko apna se skoro v vsakej zemlji nahaja. Ko bi bil apnenec čist, bil bi bel prah; toda ne tako oster kakor kremen. Zemlja iz apnenca ima po večjem delu nekoliko ilovice ali peska in železnega okisanca. Apnenec povžije blizo 500/0 vode, katero pa kmalu odda, tudi dopušča zraku dohod kaj rad v sé, in se zvezuje z obstojimi deli organskih tvarin. Tako se zemlja boljša, ker postane gorka.

Ilovica obstaja iz kemično zvezane kremenove kisline in in ilovne zemlje. Nekaj je v njej železnega ali manganovega okisanca pa tudi drobnega kremena. Ilovica ima zmerom 10—150/0 kemično zvezane vode v sebi, ki se spravi iz nje le, če jo žgemo. Celó 700/0 vode povžije, iz zopet jo le težko izpušča.

Ilovnata zemlja se zelo težko obdeluje; gorkoto sprejema le polagoma. Sploh so ilovčne zemlje mrzle. V suši se ilovica močno strdi in s tem rastlinam koreninice potrga. Tudi se organske tva-

rine v njej le počasno razkrajajo, ker je pretežka in zraku ne dopušča dohajati v sebe.

Ali še druge prvine so v zemlji:

Mavec, ki je apno žvepleno kisló. Po malem je skoro v vsakej zemlji in v pepelu sožganih rastlin; on močno pospešuje rastlinsko življenje.

Fosforokisla rudnina. Dobra zemlja mora imeti vsaj nekoliko fosforokislega apna, ker je poglavni živež rastlinam.

Žveplena kislina. Ta se veže rada z amonijakom, kalijem in natronom. in v takih zvezah služi rastlinskemu življenju.

Kalij in natron. Oba sta jako potrebna rastlinam, in kjer se ne nahaja, umno je, da ga napeljemo na njivo, in skrbeti je za kalijev gnoj.

Kuhinjska sol. Na morskih bregovih je je dosti, a služi le nekaterim rastlinam, mnogim pa ne.

Solitrova kislina, ki prihaja v zemljo tudi z dežjem ali pa z gnojem, in ker ima veliko gnjilca, je za rastline potrebna.

Železo, ki se nahaja skoraj v vseh rudninah, izvlasti pa v onih, iz katerih je zemlja postala. Ako je železo zadosti okisano, in ako ga ni preveč, zemljo zboljšava. Peščena zemlja postaja s tem nekoliko skupnejša, težka pa sprejema ložje gorkoto. V vsakterej zemlji je najti nekoliko železnega okisanca. Kjer sta ilovica in apno poglavitni del, ga je blizo 50/0. Zemlja, ki nima čisto nič železa, je revna kakor ona, katerej pomanjkuje apno in kali. Železo pa kvari zemljo, če je revna in ima mnogo železnega okisanca pa tudi mnogo vode. Rahljanje in odpeljevanje vode služi v tem slučaju. Taki zemlji se ima primešati tudi sežganega apna.

Mangan je za železom največ razprostranjen med težkimi kovinami. Ni je skoro železne kovine brez nekoliko mangana. Težko se topi, trd je in krhek, na prelomu siv, nekoliko pa nagiblje na rudečkasto. Zemlja, v kateri je mnogo manganovega okisanca, je temne barve.

Lojevica, ki zvezana z ogljenčevo kislino se imenuje magnezija, in vpljiva na zemljo kakor apnenec. Zvezana s kremenovo kislino dela ilovno zemljo manj zvezno. Magnezija, ako je ni preveč, je zemlji jako ugodna. Nahajamo jo tudi v pepelu nekaterih rastlin: v mecesnu, detelji, celo več nego apnenca v grahu, bobu, v lanenem semenu itd.

Naštej in popiši ob kratkem vse tukaj omenjene dele obdelovalne zemlje! Kateri so koristnejši? — V katerih okoljśinah niso koristni? — Kako se da zemlja v škodljivem slučaju zboljšati? —

(Dalje prihodujič).

Poučilo šolskim oblastim in šolskemu nadzorništvu.

Njih Vzvišenost gospod minister za bogočastje in uk je z ozirom na izpeljavni ukaz k postavi od 2. maja t. l. drž. zakon. šte. 35., v poučilo šolskim oblastim in šolskemu nadzorništvu in v daljše razjasnenje se slavno odloko od 12. junija t. l. k šte. 10618, razglasil naslednje :

Imenovana postava ne izpreminja zdanje šolske sisteme in ima le namen, kakor je vlada mej obravnavami v zboru večkrat poudarjala, odpraviti pomanjkljivosti, ki so se pokazale za časa državne š. postave od 14. maja 1869. l. in gledati na gospodarske potrebe pri ljudstvu toliko, kolikor se to strinja z nalogo šolskega izobrazovanja.

Napovedana revizija učnih črtežev za razne vrste splošnih ljudskih šol (ukaz za izpeljavo I. k §. 3.) dotičnih učnih smotrov v večini in celoti se ne bode izpreminjala. Skušnje, pridobljene v teku let, naj pa vodijo tje, da se odvzame otrokom na spodnji in srednji stopinji šolske starosti nekoliko bremena, ki jih preveč obtežuje; to se doseže s tem, da se nauki namenu primerno odberó in učna tvarina prikladno razdeli. S tem se ima odpraviti napaka, ki se je pri mnogih šolah pokazala, da mora primeroma veliko število sicer zdravih in pravilno razvitih otrok razred ponavljati. Posebno pa je paziti pri odberi učne tvarine za otroke dveh najvišjih starostnih stopinj, ker pri tem gre gledati na praktične potrebe prihodnjega življenja pri šolski mladini.

Naredba zastran poludnevnega in celodnevnega pouka (k §. 7. izpeljavnega ukaza) daje šolskim oblastim prosteje gibanje, ki presega dotične določbe šolskega in učnega reda, in zarad tega je moči, da se privoli poludnevno poučevanje in se s tem ustreže krajevnim razmeram in potrebam.

Zastran zavodov in učnih tečajev, katerih omenja postava v §§. 10., 59., odstavek 2.; in 62., odstavek 2., veljajo dozdanji ukazi tudi zanaprej, a bistveno in načelno se spremeni to, da ima deželna postavodaja osnovati in vzdržati tudi te zavode in učne tečaje. Deželne šolske oblasti bodo tedaj pazile na to, ako se pokaže dotična potreba, ki se ravna po napredku in razvoju splošnega ljudskega šolstva, porazumevale se bodo z deželnimi od bori in od časa do časa stavile potrebne nasvete do šolskih oblasti.

Realne šole so imele pri svoji osnovi tudi nalog, da izobrazijo na srednji stopinji za obrtniška dela, ali odkar je osnovana državna ljudska šola so bile prenarajene tako, da veljajo v splošno omikanje in pripravljavno izobraženje za više strokovne šole, ostal je posledek v šolskem organizmu, kateri se ima popolniti z ozirom na druge razmere, ki so se mej tem časom spremenile pri šolski uredbi

s tem, da se primerno prenarede in povzdignejo meščanske šole (izpeljavni ukaz IV. k §§. 17., 18. in 19.). Meščanska šola ima za ta stan, kamor se obrnejo otroci, ko dovrše šolsko dolžnost, podeliti potrebno splošno izobraženje, in gledati tudi na posamezne potrebe, kakor to obrt in način preživenja v kraji in okraji zahteva.

Po taki uredbi bode meščanska šola ob enem pripravljala k vstopu v strokovne šole. Tudi učenec, ki bode iz meščanske ali iz najvišje kategorije ljudske šole prestopil v izobraževališče za učitelje, bode sam po svojem učenju uspešno spoznaval smotre pri poučevanju v ljudski šoli.

Da se doseže namen postave, morajo pri napravi in opravi vsake posamezne meščanske šole zdatno sodelovati vsi bližnji službeni krogi, iz ozirati se je zraven na obrtnijske in kmetijske koristi, vendar tako, da se ne prezirajo pedagogično — didaktična pravila pri poučevanju v ljudski šoli.

S tem, da se meščanska šola more sè splošno ljudsko šolo vsake kategorije združiti, bode se število meščanskih šol lažje kakor do zdaj množilo, in pričakuje se, da zaradi svrhi primerno uravnanih meščanskih šol ne bodo učenci tiščali toliko v spodnje razrede srednjih šol.

Pri zvršitvi odstavka 17. §. postave ki zadeva pouk v drugih jezikih v meščanskih šolah, naj se v večjezičnih deželah ozira na deželne jezike, kateri niso učni jezik zadevnim meščanskim šolam.

S tem, da so se ustanovile odločene meje olajšavi o šolskem obiskanju (izpeljavni ukaz V. k §. 21.) zavira se samohotnim terjatvam, ki se ne edinijo z nalogo ljudske šole; nova uredba pa, da se namreč dve višji starostni stopinji za šolo ugodne mladine celih občin na deželi v posebnih, od drugih šol odločenih oddelkih smejo poučevati, ustreza željam ljudstva po znižbi šolskih bremen (§. 11., odstavek 4.) in po olajšavi šolske dolžnosti še dalje kakor do zdaj. Z napravo takega oddelka za učence, v katerem se otroci le neposrednje poučujejo in z določbo, da ima šest spodnjih starostnih stopinj za šolo ugodne mladine en del šolskega leta več šolskih ur, kakor do zdaj, ogne se uže večkrat poudarjanim pedagogično—didaktičnim neprilikam, ter varuje, da se splošno predpisanim učnim smotrom ne zavira.

Spredaj omenjena postava se ne dotika naprave izobraževališč za učitelje (izpeljavni ukaz k §. 29., 30., 32), katere tako zelo vplivajo na to, da se vzreja učiteljstvo za ljudske šole in da se razvija ljudsko šolstvo. S tem, da za vzprejem v učiteljska izobraževališča terja prvo obrazovanje in postavna določba, da podučitelji le potem, če dejanski šolski službi zadovoljujejo, pridejo k sposobnostni preizkušnji in da se tako v službi za trdno nastavljajo (§. 38 te postave in VIII. izpeljavnega ukaza) s tem se le pospešuje obrazovanje in veljava učiteljskega stana.

Določilo, izrečeno v §. 54. postave, da se ustrahuje vedenje učiteljskega osebja, ki podkupuje veljavo učiteljskega stana ali de-

lovanje vzgojninkovo in učiteljevo zunaj šole, bode le neposrednje pripomoglo, da se bode pri tem enakomerno ravnalo, in da se bodo zadrževale mnoge pritožbe, ki o tem dohajajo do naučnega ministerstva, da so se kot dolžnostne napake imela tudi taka dejanja, ki se stanovske dolžnosti in stanovske časti ne dotikajo. Vestni učitelj je uže do zdaj pri svoji službeni prisegi: „šolski mladini v vsem z lepim zgledom svetiti, ter po vseh svojih močeh vzbujati in širiti ne le vednosti, temuč tudi čut za verstvo, postavo in pravni red“ spoznal svojo veliko dolžnost, da se je v šoli in zunaj šole tako vedel, da ni izgubil zaupanja in veljave, kar zahteva vsaka javna služba posebno pa učiteljski stan.

Postavno določilo, da naj šolski voditelj izkaže, da je sposoben učiti véro onega spoznavanja, kateremu pripada večina učencev dotične šole po srednjem številu, kakor je bilo v poprejšnjih petih letih (§. 48. postave in XI. izpeljavnega ukaza) — bode pripomoglo, da se bode točno pospeševala naloga ljudski šoli, odrediti otroke, da bodo pravni in pobožni in da bodo svetni učitelji pri poučevanju v verskem uku potrebno in trajno sodelovali. S tem določilom se dozdanje šolske uravnave izpremené tako, da se bode pri razpisih izpraznjenih služeb šolskih voditeljev izrekoma terjalo, da naj se izkaže sposobnost za poučevanje v verskem uku, katera se more zadobiti pri preizkušnji o učiteljski sposobnosti ali pri kaki poznejši dopolnilni preizkušnji. Na ta izkaz bodo se tudi na taako ozirali vsi, ki nasvetujejo ali predlagajo, pa tudi šolske oblasti, ki imenujejo šolske voditelje.

Ker se vsled §. 5. odstavek 6 državne šolske postave s 14. maja 1869. l., če je treba, nalaga učitelju, da on otroke, kateri so ž njim ene vere, poučuje v tem, se samo po sebi razume, da mora šolski voditelj, ki se v službo nastavlja, biti te vere, za katero se terja sposobnost v razpisani službi.

Pri nastavljanju šolskega voditelja se ne določuje, bode li on pri poučevanju v verskem uku sodeloval, zato, ker se ta posebna dolžnost po postavi ne nalaga samo šolskemu voditelju, temuč se pri večrazrednih šolah more nalagati kakor popred tudi kateremu drugemu učitelju, kateri je za to sposoben. V tej zadevi se bode pri vsakem potrebnem slučaju tako kakor zdaj ravnalo po §. 5. odstavek 6. in 7. državne šolske postave s 14. maja 1869. l.

Akoravno novo določilo, kar se tiče nastavljanja šolskih voditeljev pri premagujoči večini šol, v katere hodijo otroci samo ene in iste vere, varuje le zgoraj omenjene namene za večino otrok ene šole, se po duhu tega določila kakor tudi po učni in vzgojni nalogi ljudske šole, sploh po moči skrbi tudi za poučevanje v veri otrokom, ki so v manjšini. Tedaj bodo tisti, ki v dotične službe predlagajo in imenujejo, in šolske oblasti le v duhu postave delali, ako se bode pri nastavljanju učiteljev v večrazrednih šolah, kjer je več namešanih otrok raznih ver, tudi po moči oziralo na manjšino.

Izpeljava §. 36. postave pripravlja uže tukajšni ukaz s 6. maja t. l. st. 8666.

Dalje bode se po potrebi odredovalo, vendar pa se samo po sebi vé, da morejo deželne šolske oblasti po svoji izkušeni pazljivosti dotične potrebe opazovati in po svoji pravici c. k. ministerstvu za bogočastje in uk svetovati to, kar se jim zdi pripravno.

Kazuje sklepni odstavek izpeljavnega ukaza razume se samo po sebi, da naj se tudi pričujoči ministerski ukaz v posameznih deželah le po §. 75. postave omejeno uporablja.

Novice in razne stvari.

Prebivalstvo avstrijsko — ogrske države. Koncem leta 1880. je pri občni štetvi bilo vseh ljudi v našem cesarstvu 37, 786. 246 in sicer: v deželah zastopanih v državnem zboru na Dunaji 22,144.244, v ogrskih deželah pa 15,290.000 preb. Po narodnosti je 10 milijonov Nemcev, 6.191.000 Magjarov, 7.055.000 Čehov, 3.90.000 Poljakov, 3.180.000 Rutenov, 1.220.000 Slovencev, 4.176.000 Hrvatov in Srbov, 2.518.000 Rumunov in 680.000 Italijanov. Površje cesarstva meri 324 016 kvadratnih kilometrov. Na enem kvadrat kilometru biva v avstrijskih deželah 74 ljudi, v ogrskih 48:3. Na Angleškem živi na tolikem prostoru 187 ljudi, v Belgiji 181, na Saksonskem 173, v Nemciji 84, na Francoskem 71 in v Rusiji 15. Po veri je: 29,753.169 kat. (rimskega, grškega in armenskega obreda), 3,450.000 pravoslavnih kristjanov, 3,580.000 protestantov in 1,640.000 židov.

Otroški šolski vrt se je v Gorici na dan sv. Katarine slovesne otvoril. Otrok je vpisanih uže nad 40.

Nova šolska knjiga. Prišla sta na svetlo oba dela knjige: „Fizika za nižje gimnazije, realke in učiteljsča“, spisal in založil Jacob Čebular, c. kr. višje realke profesor v Gorici. O vsebini te knjige spregovorila je uže Soča v svojem podlistku t. l. Ker je knjiga metodično pisana v lepem slovenskem jeziku, naj si jo knjižice vsi sedanji in prihodnji učitelji, ker dobro jim bode služila z ozirom na metodo in jezik. Terminologije naj se pa ne poprimejo samo pisatelji ampak tudi vsi učitelji ljudskih in srednjih šol. Cena obeh delov 1.30 kr.

Premeščenje. G. Franc Sivec, učitelj v Temnici, postal je suplent na c. kr. deški vadnici v Gorici; na njegovo mesto prišel je Fr. Grahl iz Skrilj. — Učiteljci Krstnik, v Černicah in I. Rogač, v Ajdovščini, menjati službe.

V. ČERNIC, založnik. — Hilarijanska tiskarna v Gorici.